

УДК 821.161.2-1 Шев:655.41Стебницький"1907"

ДЕМУЗІННА,

ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" (Україна),
e-mail: demuz_inna@ukr.net, ORCID 0000-0002-5936-2386

ШЕВЧЕНКІАНА П. СТЕБНИЦЬКОГО: ВИДАННЯ ПОВНОГО "КОБЗАРЯ"*

Стаття продовжує цикл публікацій автора про Петра Стебницького (1862-1923 рр.) та його роль у формуванні так званого "українського націєтворчого проекту" в кінці XIX - на початку XX ст. Метою статті став аналіз видавничої шевченкіани П. Стебницького, що полягала в підготовці та друці першого в Російській імперії повного "Кобзаря" Т. Шевченка.

Як представник "Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг" громадський діяч входив до видавничої комісії, яка займалася зазначеною справою. П. Стебницький був співредактором першого (1906 р.) та другого (1907 р.) видань за редакцією В. Доманицького, опікувався питаннями друку, реалізації "Кобзаря", його розповсюдженням, визначенням вартості та узгодженням щодо продажу книги книгарнями. Він вів перемовини з власниками автографів Т. Шевченка, листувався з В. Доманицьким, виконуючи всі його настанови з приводу компонування "Кобзаря". У статті розглянуто процес підготовки до друку третього видання "Кобзаря" (1910 р.), а також заходи цензури та судових органів щодо арешту й конфіскації книги та притягнення до кримінальної відповідальності видавців.

Ключові слова: П. Стебницький; повний "Кобзар" Т. Шевченка; видавнича комісія; "Благодійне товариство з видання загальнокорисних і дешевих книг"; "Товариство ім. Т. Г. Шевченка".

Постановка проблеми та стан її дослідження. Зазначена тема є актуальною в розрізі як вивчення мало відомої постаті Петра Стебницького та його внеску в "український націєтворчий проект" кінця XIX - початку XX ст., так і в розрізі шевченкознавчих студій, пов'язаних, на нашу думку, з проблемою національної ідентичності. Сьогодні українська нація легітимована, підтвердження чому є державна незалежність країни. Проте наша держава активно інтегрується до європейського простору, унаслідок чого має поряд із прийняттям європейських цінностей зберегти і власну національну ідентичність. Збереження Україною власної тожсамості є умовою її політичної, територіальної та державної цілісності, а невикристалізована національна ідентичність може загрожувати повною денационалізацією. Звернення ж до ретроспективи вивчення метанаративів окремих репрезентантів національного середовища могло б виявитися плідним у сенсі встановлення механізмів формування національного самовизначення та їх концептуального осмислення. Як відзначає В. Литвин, на початку XX ст. особливо чітко виявилася об'єднавча, інтегральна, сумативна складова в циркулюючих образах Великого Кобзаря, котрі постали як наслідок його культу на обширах культурно-громадського та суспільно-політичного українства; ця об'єднавча настанова відображала соціо- та етнокультурні потреби й вимоги запізнитого націєтворення "скривдженого" чи "недержавного" народу, зокрема формування політичного українства. Такий культ Т. Шевченка означений "національно-консолідуєчим міфом", що приваблював ба-

гатьох інтелектуалів кінця XIX - початку XX ст., політичних та громадських діячів, незважаючи на їхні відмінні політичні практики, аксіологічні настанови та світоглядні дороговкази (Литвин, 2014: 28).

Внесок книговидавця, публіциста, письменника, державного діяча П. Стебницького (1862-1923 рр.) у розвиток шевченкіани полягав перш за все в популяризації та поширенні серед народних верств творів поета. Заслуга громадського діяча полягала у сприянні появи в Російській імперії першого видання "Кобзаря" - найповнішого на той час текстологічного дослідження поезії Т. Шевченка.

Постать П. Стебницького на сьогодні вивчає когорта сучасних дослідників - А. Борець, Т. Варава, І. Демуз, Т. Демченко, Л. Дубровіна, Н. Зубкова, С. Іваницька, Л. Кузьменко, Г. Макар, Н. Миронець, Г. Солоїденко, І. Старовойтенко, О. Степченко, Л. Фурсенко та ін. Безпосередньо висвітленню проблем видання та розповсюдження повного "Кобзаря" Т. Шевченка, що вийшов у Санкт-Петербурзі в 1906-1910 рр. за редакцією В. Доманицького, присвячені публікації Л. Кузьменко (2008), І. Старовойтенко (2008) та О. Степченко (2014).

Мета статті - аналіз видавничої шевченкіани П. Стебницького, що полягала в підготовці та друці першого в Російській імперії повного "Кобзаря" Т. Шевченка.

Виклад основного матеріалу. Перше в Російській імперії повне видання "Кобзаря" було здійснене двома товариствами: "Товариством ім. Т. Г. Шевченка для допомоги нужденним уродженцям Південної Росії, що вчаться у вищих навчальних закладах Санкт-Петербур-

* Публікація містить результати досліджень, проведених за грантом Президента України за конкурсним проектом (договір № Ф75/226-2018) Державного фонду фундаментальних досліджень.

гу" та "Благодійним товариством з видання загальнокорисних і дешевих книг". Ідея видання належала першому на чолі з А. Марковичем, який восени 1905 р. клопотався перед цензурними органами про дозвіл на підготовку та друк "Кобзаря" українською мовою. У зверненні очільник наголошував, що товариство бажає увіковічнити пам'ять великого слов'янського поета, а також збільшити фонд на облаштування інтернату та їдальні для учнів (*Інститут рукопису НБУВ, арк. 1 зв., 2 зв.; 3, арк. 1*). Повний "Кобзар" Т. Шевченка українською мовою був дозволений цензурою, але з використанням правил російського правопису (тобто не "кулішівкою", а "ярижкою"). Як згадував П. Стебницький, "у віршах Шевченка, очевидно, на той час цензура не бачила ніякої небезпеки... в ті "дні свободи" найгостріші протести Шевченка проти умов політичного життя в Росії здавались чимсь архаїчним" (*Стебницький, 2009: 186*).

За основу було взято текст львівського видання Ю. Романчука 1902 р. (Поезії Тараса Шевченка / Передм., прим. Ю.С. Романчука. Львів: Вид. Т-ва "Просвіта". Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка. Під зарядом К. Беднарського, 1902. 699 с.). До нового видання, за повідомленням О. Степченко, увійшло 217 творів Т. Шевченка, віднайдених в архіві петербурзького Департаменту поліції, у Чернігівському музеї В. В. Тарновського, Київському музеї "древности и искусств", Рум'янцеvському музеї в Москві, у приватних осіб, наприклад, у В. Науменка (зокрема, віднайдено листи В. Науменка до А. Марковича від 14 лютого 1906 р., у яких він згадує про передачу "Товариству ім. Т. Г. Шевченка" своїх прав на твори Т. Шевченка, отриманих від його спадкоємців, за умови внесення до книги всіх творів поета, уміщених у виданні Ю. Романчука (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 360, арк. 10, 11*); в Петербурзі знайшовся рукописний збірник Шевченкових творів, укладений І. Лазаревським, з правками Т. Шевченка (*Стелченко, 2014: 567*).

Відразу ж постало питання вибору видавця для "Кобзаря", яке затягнулося аж до весни 1906 р. З протоколу засідання Правління "Товариства ім. Т. Г. Шевченка" від 2 березня 1906 р. дізнаємося, що в якості видавців для повного "Кобзаря" розглядалися видавничі фірми Суворіна, Пирожкова, а також редакція "Вільної України". Правління постановило звернутися до Пирожкова за умови виплати йому половини вартості видання в кількості 10 тис. примірників із поступовою виплатою решти (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 360, арк. 12, 12 зв.*). Проте ряд членів Правління на чолі з М. Дубяго виступали проти звернення до його фірми (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 360, арк. 14*). У справі наявний навіть проект договору про співпрацю з фірмою Пирожкова, у якому зазначалося, що "Кобзар" мав видаватися українською мовою в повному обсязі згідно з цензурним дозволом від 25 листопада 1905 р. в кількості 10 тис. примірників по 1,5 руб. за прим. Усі витрати лягали на фірму Пирожкова, причому 5 тис. руб. мало витратитися на папір, друк, виготовлення портретів, малюнків тощо; 4,5 тис. руб. - на комісійні поступки книготорговцям; 5,5 тис. руб. ділилося навпіл: 2 750 руб. виплачувалося Правлінню товариства згідно з авторськими правами на твори Т. Шевченка, інші 2 750 руб. - залишалися фірмі Пирожкова. Від останньої вимагалось закінчити друк книги не пізніше 1 жовтня 1906 р. Формат книги, якість паперу, шрифти, малюнки, редагування, коректура тощо мали погоджуватися з Правлінням товариства (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 360, арк. 21-21 зв.*). У листі до О. Русова від 17 квітня 1906 р. П. Стебницький також згадує, що фірма Пирожкова зайнята організа-

цією друку "Кобзаря", який має бути закінчений до осені поточного року (*Інститут рукопису НБУВ, ф. III, од. зб. 10865, арк. 4*).

Проте згодом до справи редагування та видання "Кобзаря" разом із "Товариством ім. Т. Г. Шевченка" долучилося й "Благодійне товариство з видання загальнокорисних і дешевих книг". Причини остаточної відмови фірми Пирожкова від друку книги не з'ясовані, проте відомо, що перші два "Кобзарі" друкувалися типографією Шмідта. Була сформована видавнича комісія з восьми осіб, по чотири від кожного товариства: О. Афанасьєв, Хв. Вовк, М. Дубяга, Я. Забіла, О. Лотоцький, О. Русов, П. Саладилов, П. Стебницький.

Початковий капітал у 1800 руб. було отримано від мецената В. Симиренка, а справу впорядкування тексту доручено В. Доманицькому. Він, як упорядник та науковий редактор "Кобзаря" Т. Шевченка, займався пошуком оригіналів текстів, їх звіркою, встановленням автентичності та хронологічних меж окремих творів. В. Доманицький - перший український текстолог, невтомний і палкий захисник літературних біографій "Кобзаря". Поряд із цим частину невідомого доти матеріалу Т. Шевченка було передано одним із членів "Товариства ім. Т. Г. Шевченка" - Я. Забілою, який працював в архіві Департаменту поліції. Для отримання дозволу працювати в згаданому архіві клопотав голова товариства А. Маркович (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 360, арк. 25, 26*). Я. Забілі вдалося знайти досить цінні матеріали Т. Шевченка: книгу з поезіями під назвою "Три літа"; повний текст поеми "Єретик" ("Іван Гус"); зшиток поезій під заголовком "Осика"; два альбоми з малюнками, народними піснями і творами поета; церковно-археологічні записи з різних регіонів Полтавщини та Чернігівщини; листи Т. Шевченка невідомому адресату від 10 січня 1850 р. та князю В. Долгорукову від 27 жовтня 1858 р.; три малюнки олівцем; автографи псалмів. Найцікавішими, з погляду Я. Забіли, виявилися невідомі доти два альбоми Т. Шевченка (*Забіла, 1907: 3, 4*).

Як відомо, перше видання в Російській імперії повного "Кобзаря" Т. Шевченка друкувалося з літа до грудня 1906 р. (10 тис. примірників). У науковій літературі досить часто датою виходу першого повного "Кобзаря" називають дату, указану на його титульному аркуші, - 1907 р., що є, насправді, помилкою. Увагу на це звернула, зокрема, Л. Кузьменко, наводячи приклади з листування П. Стебницького та В. Доманицького, де адресати апелюють саме до періоду кінця 1906 р. (*Кузьменко, 2008: 280, 281*). І це дійсно так, адже сам П. Стебницький у своїх публіцистичних дописах ("Кобзар" під судом") і листах неодноразово згадував грудень 1906 р. Окрім того, нами віднайдено його записку, датовану 2 лютого 1912 р. (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 360, арк. 32*). Подаємо її зміст:

"Шановний Самійло Іванович!

Перше видання "Кобзаря" було прийняте з друкарні вже перед 20 декабрю, бо в цей день вже заплачено друкарні по рахунку. Тоді ж, перед Різдовом, почалась і розсилка передплатникам.

Отже треба, либонь, одповісти так: первое издание "Кобзаря" печаталось в типографии Шмидта (Звенигородская, 20) в течении 1906 года и вышло из печати в декабре 1906 г. 2.02.1912.

Р. С. На книжках I-го видання стоїть 1907 - але це такий друкарський і видавничий звичай - ставити в кінці року цифру нового, наступного року".

Перше видання розійшлося дуже швидко, тому навесні 1907 р. постала нагальна потреба в підготовці другого. За структурою друге видання "Кобзаря" відрізнялося від попереднього. Як повідомляє Л. Кузьменко, П. Стебницький радився з В. Доманицьким з приводу розміщення у книзі біографії Т. Шевченка, а також критико-літературних розвідок дослідників; окрім того, поставало питання про можливість уміщення ілюстрацій (Кузьменко, 2008: 281). Друга книга надрукована у розмірі 25 тис. примірників за різною ціною: 2 тис. прим. - по 3 руб., 7 тис. прим. - по 1,5 руб., 16 тис. прим. - по 60 коп. (Стебницький, 2009: 188).

П. Стебницький назвав перші два видання "Кобзаря" новим народженням Т. Шевченка, "яке вперше поставило його на весь зріст перед громадянством" "з точним, не врізаним і неприкритим вогненным словом великого співця, яке доти лиш уривками, випадково доходило до свідомості окремих одиниць в рідких здобутках закордонної нелегальної літератури" (Стебницький, 2009, 218).

Однак продаж другого видання був далеко не таким, як очікували упорядники та видавці. Крім того, П. Стебницький у листах до В. Доманицького та Є. Чикаленка згадував Новікова (за Л. Кузьменко) та П. Гайдебурова (за І. Старовойтенко), які публікували свої варіанти "Кобзаря", "збиваючи з пантелику народ". Зокрема, "Кобзар", виданий П. Гайдебуровим, - передрук книги київського видання 1883 р., надрукований ярижним правописом, накладом 5 тис. прим. по 1,5 руб. за примірник, - турбував П. Стебницького тим, що, будучи непевним зібранням творів поета, становив конкуренцію петербурзькому виданню і, тим більше, розпродавався селянам із великою знижкою. Маркетингові підходи використовувало й "Благодійне товариство" для поширення та продажу "Кобзаря", пропонуючи земським управам у губерніях з українським населенням поповнювати книгою сільські бібліотеки та читальні, купуючи дешеве видання за оптовою ціною - від 100 до 500 примірників - із 30 % знижкою (т. т. кожен екземпляр обходився не по 60, а по 42 коп., а при купівлі понад 500 примірників - узагалі по 40 коп.) (Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 361, арк. 11).

Усі фінансові обрахунки з приводу видання "Кобзаря", а також організація співпраці з видавництвами, типографіями, розсилка примірників, розміщення оголошень у газетах "Наша жизнь", "Биржевые ведомости", "Товарищ", "Русь", "Новое время", "Киевский голос", "Киевская мысль" про друк книги, виплата редакторських гонорарів В. Доманицькому лягали на плечі П. Стебницького. Цікавими з цього приводу є зібрання касових ордерів, квитанцій про оплату послуг, рахунків, розписок (Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 364, 232 арк.), а також кошторисні книги на I та II видання творів Т. Шевченка (Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 362, 16 арк.; од. зб. 363, 41 арк.), із яких дізнаємося, що, наприклад, прибуток із двох видань склав 12 867 руб. 25 коп., із яких - 7 178 руб. 71 коп. - від першого видання, та 5 688 руб. 54 коп. - від другого. Ці кошти були розподілені так: 1 800 руб. - повернуто благодійнику В. Смиренку; по 3 тис. руб. видано кожному з двох товариств; 5 067 руб. 25 коп. - пожертвовано на спорудження пам'ятника Т. Шевченку в Києві (Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 363, арк. 39). Точні дані про кількість примірників "Кобзаря" дізнаємося з наступних записів: перше видання віддруковано в кількості 10 028 примірників, із яких: 35 - роздано безкоштовно, 9 928 - продано, 65 - не вистачило; друге видання віддруковано: по 3 руб. - 2 034 примірники, по 1,5 руб. - 7 017 прим., по 60 коп. - 16 036 прим.; продано: по

3 руб. - 1 349 прим., по 1,5 руб. - 6 958 прим., по 60 коп. - 15 891 прим.; недостача: по 3 руб. - 22 прим., по 1,5 руб. - 54 прим., по 60 коп. - 128 прим.; конфісковано 35 прим. по 3 руб.; роздано безкоштовно: по 3 руб. - 19 прим., по 1,5 руб. - 5 прим., по 60 коп. - 17 прим.; пожертвовано в Київський комітет зі спорудження пам'ятника Т. Шевченку 290 прим. по 3 руб.; здано на комісію Науковому товариству ім. Т. Шевченка у Львові 319 прим. по 3 руб. (Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 363, арк. 39 зв., 40).

Таким чином, у кінці 1907 р. друге видання було випущене у продаж, усі 25 тис. примірників до початку 1910 р. були реалізовані. Маючи певні сумніви щодо датування окремих творів Т. Шевченка до 1847 р., В. Доманицький, залучаючи до вчитки та коректури тексту О. Лотоцького та Д. Дорошенка, почав готувати третє видання "Кобзаря". За повідомленням Л. Кузьменко, третє видання мало доповнитися віршем "Човен", відсутнім у перших двох виданнях, а також повинно виходити у двох варіантах: одне - відповідно до дешевого другого видання (по 60 коп.); друге - шкільне, - вибірка творів із "Кобзаря" для дитячого читання (Кузьменко, 2008: 284, 285). Окрім того, третє видання відрізнялося від двох попередніх більшою кількістю приміток та ілюстраціями: портретом поета й 53 малюнками, виконаними художниками М. Ткаченком і С. Дудиним (Старовойтенко, 2008: 22).

У зв'язку із закінченням у лютому 1911 р. прав літературної власності на твори Т. Шевченка (як відзначає І. Старовойтенко, власником "Кобзаря" була Київська Стара Громада, яка право на видання книги викупила за 5 тис. руб. у 1873 р. у спадкоємців Т. Шевченка, його братів Йосипа та Микити Шевченків. Останні для виконання зазначеної процедури привозив О. Русов із с. Кирилівки Звенигородського повіту. Право власності на "Кобзар" від Громади мали О. Русов, В. Науменко та М. Лисенко (Старовойтенко, 2008: 19) та, зважаючи на певне загострення цензурного режиму, видавнича комісія вирішила не займатися власноручно третім виданням книги, а передати права на неї приватній фірмі. За цю справу погодився взятися московський видавець І. Ситін, про що свідчать його листи від 23 листопада 1909 р. та 12 січня 1910 р. до видавничої комісії, зокрема П. Стебницького, у яких він зазначав, що "готовий видати "Кобзаря" дуже гідно й дуже дешево" та платити редактору й коректору 400 руб. і 5 % з номінальної вартості проданих книг. Видавець гарантував продаж усіх друкованих примірників до лютого 1911 р. (Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 361, арк. 18, 19). Компанія І. Ситіна погоджувалася й на видання "шкільного" "Кобзаря" з виплатою за нього "Благодійному товариству" гонорару в розмірі 100 руб. (Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 361, арк. 22). Видавнича комісія зі свого боку вимагала від видавця друк "Кобзаря" без будь-яких скорочень та змін (Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 361, арк. 23).

Проте вже на початку березня 1910 р. видавництво І. Ситіна відмовилося від видання "Кобзаря" через адміністративні перешкоди, акцентуючи на антимонархічних та антирелігійних поезіях поета "Царі", "Саул", "Марія" та ін. (Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 361, арк. 26-27). Видавнича комісія, не бажаючи скорочувати текст видання, звернулася до проукраїнськи налаштованого видавця В. Яковенка, який до кінця 1910 р. підготував третєго "Кобзаря".

У цей час, як зазначала І. Старовойтенко, серед громадськості почали лунаати перестороги щодо можливої конфіскації "Кобзаря": харківська газета "Утро" надрукувала звістку про відмову І. Ситіна видавати книгу че-

рез свою поінформованість про її арешт; газети "Рада" й "Київські вісті" запевняли читачів, оперуючи недостовірною інформацією, що І. Ситін, порозумівшись із власниками "Кобзаря", продовжує його друку; харківський архієрей доніс на "Кобзар" у Синод тощо (*Старовойтенко, 2008: 22, 23*). Тобто, як свідчать джерела, П. Стебницький задовго до початку справи передчував можливу конфіскацію "Кобзаря", про що неодноразово писав у листах своєму товаришу Є. Чикаленку.

На початку січня 1911 р. від В. Яковенка надійшла звістка про арешт усіх трьох видань та притягнення до кримінальної відповідальності видавців. Почалися заходи адміністрації щодо конфіскації "Кобзаря" спочатку з друкарень, а потім - по магазинах і складах. Видавнича комісія, перенаправивши по 300 прим. до книгарні НТШ у Львові та до фонду спорудження пам'ятнику Т. Шевченка в Києві, віддала під конфіскацію лише 50 прим. Однак конфіскації, як виявилось, підлягали тільки інкриміновані вірші, "щоб видавці самі повірили з усіх примірників заборонені сторінки й потім представили ті вирізки до інспекції для знищення" (*Стебницький, 2009: 224*). Загалом знищенню підлягало 104 сторінки тексту. Указаний циркуляр Головного управління у справах друку від 9 вересня 1913 р. № 12 395 офіційно було оприлюднено на шпальтах "Санкт-Петербурзьких губернських відомостей" від 30.10.1913 р. після завершення судового процесу над "Кобзарем" і його видавцями. Зокрема, вилученню підлягали конкретні рядки віршів "Сон", "Великий льох", "Кавказ", "Холодний Яр", "Царі", "Неофіти", "Слава", "Я не неждую нівроку", "Во Іудеї во дні они", "Осії глава XIV", "Молитва", "Хоча лежачого й не б'ють", "О люде, небораци", "Якось-то йду я уночі", "Бували війни", повністю вилучатися мали поезії "Юродивий", "Марія", "Гімн чернечий", "Світе ясний, світе тихий", "І Архімед, і Галілей", "Саул" (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 360, арк. 37*). Як зазначав П. Стебницький, вони "обернулися в палючі, страшні для царського режиму твори революційного духу" (*Стебницький, 2009: 226*).

Інтереси видавців "Кобзаря" у суді захищав Оскар Грузенберг, відомий адвокат і суспільний діяч. У справі зберігається генеральне доручення адвоката представляти в суді інтереси "Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих справ" (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 361, арк. 54*). Загалом справа тягнулася дуже повільно, на допит з усіх представників видавничої комісії, видавництва і друкарень було викликано лише П. Стебницького. Проте у справі зберігаються судові повістки, постанови судової палати щодо перевірки журналів спільних засідань товариств, на яких обговорювалися питання видання "Кобзаря" (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 360, арк. 33, 33 зв.*), запити до П. Стебницького щодо надання ним усіх дозвілних документів цензурних органів, а також цензурованого оригіналу книги (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 360, арк. 29*).

У результаті суд схвалив постанову цензурних органів щодо скорочення "Кобзаря" Т. Шевченка, не покаравши при цьому видавців. Апеляційний позов О. Грузенберга до Сенату був заслуханий 18 грудня 1912 р., на якому адвокат закінчив свою промову словами: "Невже український народ, проживаючи під владою Росії, повинен за творами свого геніального поета звертатися до австрійських видавництв?!" (*Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 361, арк. 56*). Однак позов щодо дозволу "реанімування" "Кобзаря" не був задоволений. Таким чином, судовий процес тривав більше двох років, відгукнувшись ще й у 1913 р. постановою цензурного комітету від 30 липня про арешт першого повного ви-

дання 1907 р. "Справу було закінчено і повний "Кобзар" остаточно поховано під тягарем цензурної гільйотини" (*Стебницький, 2009: 230*).

Висновки

Таким чином, проект видання першого в Російській імперії повного "Кобзаря" Т. Шевченка протягом 1906-1911 рр. уважасмо грандіозним творчим задумом національно налаштованої української інтелігенції, пов'язаним перш за все з проблемою культурної ідентичності власної нації, національної приналежності, заперукою її етнічного самозбереження. На нашу думку, найвагомішу роль у підготовці та друці книги, поряд з іншими членами "Товариства ім. Т. Г. Шевченка" та "Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг" відіграли все ж таки В. Доманицький як науковий редактор "Кобзаря" і П. Стебницький як співредактор видань. Саме останній безпосередньо опікувався питаннями друку, реалізації "Кобзаря", його розповсюдженням, визначенням вартості та узгодженням щодо продажу книгарнями, вів перемовини із власниками автографів Т. Шевченка, листувався з В. Доманицьким, виконуючи всі його настанови з приводу комплектування "Кобзаря", представляв інтереси видавців у суді тощо.

Важливо те, що було знайдено додаткове документальне підтвердження того факту, що перше видання повного "Кобзаря" за редакцією В. Доманицького було надруковане не в 1907 р., як зазначалося на його титульному аркуші, а в кінці 1906 р.

ВИКОРИСТАНІ ПОСИЛАННЯ

"Дело об издании в России полного Кобзаря Шевченко": листування Товариства ім. Т. Г. Шевченка з різними організаціями та окремими особами, виписки з протоколів засідань, заяви, угоди, судові рішення з приводу справи про видання в Росії повного "Кобзаря" Т. Г. Шевченка. 15 вересня 1905 р. - 9 вересня 1913 р. *Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 360, 38 арк.*

Забіла Я. П. Автографи і нові твори Т. Г. Шевченка, знайдені в архіві Департаменту поліції. *Україна: науковий та літературно-публіцистичний журнал*. Рік 1. Том III. Київ, 1907. С. 1-19.

"Издание полного Кобзаря Шевченко": листування, звіти, рахунки, довідки, судові повістки та інші документи "Благодійного товариства" у справі видання, розповсюдження та заборони "Кобзаря". 15 вересня 1905 р. - 13 червня 1914 р. *Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 361, 71 арк.*

Кузьменко Л. Листування В. Доманицького з П. Стебницьким як джерело вивчення його редакторської роботи з підготовки до друку повного видання "Кобзаря" Т. Шевченка. *Наукові записки: зб. пр. молодих вчених та аспірантів*. 2008. Вип. 16. С. 270-288.

Литвин В. М. Образи Великого Кобзаря в українській інтелектуальній історії (до 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка). Київ: НАН України. Ін-т історії України, 2014. 52 с.

"Оправдательные документы расходов по изданию "Кобзаря" Т. Г. Шевченко": квитанції, рахунки, розписки, касові ордери, страхові свідоцтва, меморандуми та ін. 1906-1916 рр. *Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 364, 232 арк.*

Повідомлення П. Я. Стебницькому про [редакційну угоду з Пирожковим] та про видання "Кобзаря". 17 квітня 1906 р. Лист. *Інститут рукопису НБУВ, ф. III, од. зб. 10865, 4 арк.*

Прибутково-видаткова книга на видання "Кобзаря" Т. Г. Шевченка 1907 р. 1906-1907 рр. *Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 362, 16 арк.*

Прибутково-витратна книга на I та II видання "Кобзаря" Т. Г. Шевченка: списки передплатників. 1906-1916 рр. *Інститут рукопису НБУВ, ф. 244, од. зб. 363, 41 арк.*

Старовойтенко І. Повний "Кобзар" Т. Шевченка (1907-1908 рр. видань) у листуванні П. Стебницького з Є. Чикаленком. *Слово і Час*. 2008. № 3. С. 17-25.

Стебницький П. Вибрані твори. Упорядкування та вступна стаття Інни Старовойтенко. Київ: Темпора, 2009. С. 183-188; 218-231.

Степченко О. П. До історії видання Шевченкового "Кобзаря" Санкт-Петербурзьким "Благодійним товариством видання загальнокорисних та дешевих книг для народу". *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2014. Вип. 18. С. 566-575.

REFERENCES

"Case on complete Shevchenko's Kobzar publication in Russia": T. Shevchenko Society correspondence with various organizations and individuals, extracts from minutes of meetings, applications, agreements, judicial decisions on case about complete Shevchenko's Kobzar publication in Russia. September 15, 1905 - September 9, 1913. *Institute of Manuscripts of the NBUV*, f. 244, st. un. 360, 38 sheets. (ukr).

Zabila, Y. P., 1907. Autographs and T. G. Shevchenko's new works, found in Police Department archive. *Ukraine: scientific and literary journal*, Year 1, Volume III, Kyiv, pp. 1-19. (ukr).

"Complete Shevchenko's Kobzar publication": correspondence, reports, invoices, certificates, judicial summons and other documents of "Charitable Society" in "Kobzar" publication, distribution and prohibition. September 15, 1905 - June 13, 1914. *Institute of Manuscripts of the NBUV*, f. 244, st. un. 361, 71 sheets. (ukr).

Kuzmenko, L., 2008. The correspondence between V. Domanitskiy and P. Stebnitskiy as a source studying of his editorial work on preparing for complete T. Shevchenko's Kobzar publication. *Scientific notes: young scientists and graduate students collection of works*, Vol. 16, pp. 270-288. (ukr).

Demuz Inna,

Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University (Ukraine),
e-mail: demuz_inna@ukr.net, ORCID 0000-0002-5936-2386

P. STEBNITSKIY'S SHEVCHENKIANA: COMPLETE 'KOBZAR' EDITION

The article continues the cycle of author publications about Petro Stebnitskiy (1862-1923) and his role in the formation of the so-called 'Ukrainian National Creation Project' at the end of the 19th - early 20th centuries. Purpose of the article was P. Stebnitskiy's publishing Shevchenkiana analysis, which involved preparing and printing of the first in the Russian Empire complete Taras Shevchenko's 'Kobzar'.

As a representative of "Charitable Society for the publication of socially useful and cheap books" a public figure was the member of the publisher's commission that dealt with the above-noted problem. P. Stebnitskiy was a coeditor of the first (1906) and second (1907) editions under V. Domanitskiy's editorship, dealt with 'Kobzar's' publishing, selling, its distribution, valuation and approval for book selling in bookshops. He negotiated with the owners of T. Shevchenko's autographs, corresponded with V. Domanitskiy, following all his instructions about a layout. The article describes the process of preparing for the third 'Kobzar' edition publishing, as well as censorship and judicial bodies' activities for the arrest and confiscation of a book and publishers' prosecution. We consider the draft of the first in the Russian Empire T. Shevchenko's complete 'Kobzar' edition during 1906-1911 as a grandiose creative concept of the nationally-minded Ukrainian intellectuals, associated primarily with the problem of cultural identity of one's own nation, national affiliation, its ethnic self-preservation pledge.

Besides we have found an additional documentary support testament to the fact that the first complete 'Kobzar' edition under V. Domanitskiy's editorship was published not in 1907, as it was noted on its title page, but in late 1906.

Key words: P. Stebnitskiy; T. Shevchenko's complete 'Kobzar'; publisher's commission; 'Charitable Society for the publication of socially useful and cheap books'; 'T. Shevchenko Society'.

© Демуз Інна

Надійшла до редакції: 04.11.2018

Прийнята до друку: 17.12.2018